

JEZIKOVNI STIK MED SLOVENŠČINO IN ITALIJANŠČINO V LUČI JEZIKOVNIH IDEOLOGIJ IN PRAKS DVEH GENERACIJ V IZOLI

Mirna Buić
Izola

UDK 316.74:81'282.8(497.4 Izola=163.6=131.1)

Avtorica skuša skozi izbrane primere jezikovnih ideologij in praks pripadnikov dveh generacij v Izoli razložiti jezikovni stik med slovenščino in italijanščino. Razume ga kot družbene prakse, ki služijo za doseganje golih komunikacijskih namenov in kot strategije »drugačenja«, vzdrževanja in brisanja družbeno-kulturnih ločnic med jeziki in variantami ter med skupinami in posamezniki.

jezikovni stik, jezikovne ideologije, jezikovne prakse, ločnice, drugačenje

The paper explains language contact between Slovene and Italian through selected examples of the language ideologies and practices of two generations in Izola. She sees language contact as involving social practices which apart from achieving plain communication goals serve as »othering« strategies, or boundary maintenance and blurring strategies between languages and varieties, and between groups and individuals.

language contact, language ideologies, language practices, boundaries, othering

Izhodišča

V prispevku skušam skozi nekatere primere jezikovnih ideologij in praks pripadnikov dveh generacij v Izoli, kot je kodno preklapljanje,¹ zbrane na podlagi odprtih intervjujev, razložiti jezikovni stik med slovenščino in italijanščino, ki ga obravnavam kot družbeno-kulturno prakso (Garrett 2006: 49). V ospredje postavljam jezik kot indeksikalno družbeno prakso (Silverstein 1998: 138; Goffman 1982; Duranti 2000: 28), govorce, njihove vloge, norme, vrednote in prepričanja (Mlinar 2006: 632; Fishman 1978: 21, 35). Tako obravnavam kolektivna in individualna prepričanja o jezikih in govornih ter njihovi rabi in tudi mnogotere, heterogene in protislovne interpretacije (Gal 1998: 320; Tsitsipis 1995), s katerimi posamezniki racionalizirajo rabo jezika na podlagi družbenih odnosov (Silverstein 1998: 124). Govorci

zabrisujejo in vzdržujejo ločnice (Barth 1969; Urciuoli 1995) med različnimi skupinami ter med jezikovnimi variantami in zavestmi (Gal 1987), s tem pa (re)producirajo diskurze, identitete, kategorije, odnose, vrednote, stereotype itn. (Gal 1998: 32; Woolard 1998: 18).

Osredotočila sem se na družbene strategije (Heller 1988) ter družbena pogajanja (Myers Scotton 1988) posameznikov kot pripadnikov nehomogenih in fluidnih govornih skupnosti (Wardhaugh 2002: 112), in sicer v kontekstu širših družbeno-kulturnih vplivov nasproti lokalnim govornim praksam (Petrović 2006) ter upoštevajoč medgeneracijske in znotrajgeneracijske interakcije.

¹ Kodno preklapljanje predstavlja uporabo dveh ali več jezikov, variant ali kodov v isti govorni izmenjavi.

Šrajati² in/ali govoriti: vrednotenje jezikovnih variant in identitete

Prvo obravnavano generacijo predstavljajo sogovornice, stare med 82 in 86 let, ki so se preselile v Izolo po drugi svetovni vojni iz okoliških vasi (Baredi in Malija) in so pred vojno obiskovale italijanske šole. Te še vedno bolj ali manj govorijo v istrskem narečju (Logar 1996: 87) in poleg italijanščine znajo aproksimativno tržaško narečje.³ Prav tako predstavljajo nosilke govora, katerega prvine so postale del novonastale mestne govorice (Filipi 1999: 291–292; Gumperz 1987).

Sogovorniki obravnavane mlajše (kljub drugačnemu poreklu staršev) avtohtone generacije uporabljajo sinkretično mestno govorico, stari pa so med 22 in 28 let. Obiskovali so šole s slovenskim učnim jezikom, italijanščino pa so se učili kot jezik okolja. Večina jo obvlada že od malih nog – vsaj njene nižje govorne zvrsti (Mikolič 2004: 251). Pri njih je opaziti zanimiv pojav: do učenja jezika (z razvijanjem komunikacijske kompetence) ter različnih jezikovnih zvrsti s strani mladih (je) prihaja(lo) predvsem zaradi spremljanja italijanske televizije, in ne zaradi neposrednega jezikovnega in kulturnega stika, kot je bilo značilno za starejšo generacijo. Sogovornik opisano razliko med generacijama razloži tako: »Oni imajo narečje, mi imamo italijanščino, neko pogovorno, televizijsko in ni vpliva zaradi bližine meje.« Prisotnost te samoumevnosti italijanskega jezika in njegovega znanja skoraj vsi sogovorniki povezujejo z gledanjem italijanske televizije: »Mislim, da italijanščino znam predvsem zaradi gledanja italijanske televizije že od otroštva. Kot otroci smo gledali samo italijansko televizijo.«

Sogovorniki so (napačno) poudarili, kako starejši uporabljajo nespremenjeno (italijansko

in slovensko) narečje iz nuje, mladi pa različne italijanske jezikovne zvrsti in »novejše izraze za zabavo«. Poglavitna razlika med mlajšo in starejšo generacijo je, sodeč po izjavah sogovornic starejše generacije, v tem, da one *šrajajo*, mladina pa govori – in to »pravilno« slovensko, kar pripisujejo tudi govorcem iz notranjosti Slovenije. Podobna mnenja so prisotna med mladimi, ki poudarjajo, da starejši ne znajo govoriti:⁴ »Z nonoti uporabljam več italijanskih ali kvazi italijanskih in narečnih izrazov, ker tako boljše razumejo. Ne znajo govoriti, nekaterih pravih slovenskih besed ne poznajo.« Taka mnenja in dejstva so vplivala predvsem na samopercepcijo govora starejše generacije.

Omeniti gre tudi vpliv izkušenj s »kontinentalnimi« Slovenci.⁵ Starejša generacija v Istri je skozi vsa leta šolanja pridobivala znanje v tujem jeziku (s katerim so bili v stiku tudi izven šole), kar je vplivalo na njihovo jezikovno kompetenco: »Ko je prišla kle Slovenija, ko so prišli dol Slovenci, nismo mogle razumet, kaj govorijo in oni nas tudi ne. Mi smo šrajale po našo. Ma mi smo imeli to srečo, da dol kam prodajajo blago, je bila una sz Trsta. Italijansko sem govorila sz njo.«⁶

V obdobju fašizma je bil njihov »mešni« govor še posebej pomemben izraz njihove nacionalne identitete. Zaradi njega so jih tudi šikanirali (Brumen 2000: 402). Starejši imajo zaradi polpreteklih zgodovinskih dogodkov dokaj ambivalenten odnos tudi do italijanščine. Tako italijanščina kot tržaščina predstavljata hkrati varianti, ki ju percipirajo kot bližji od knjižne slovenščine (Brumen 2000: 181).

Odkar so »pod Slovenijo«, jim njihovo *šrajanje* ne predstavlja več »prave slovenščine«,

² *Šrajati* je eksonim, ki v prevodu nima pozitivnega naboja. Izhaja iz nemške besede *schreien* 'kričati, vpiti'.

³ Istrsko-beneški govor je redek in ga uporablja malo, predvsem starejših, avtohtonih prebivalcev Istre.

⁴ Tudi pripadniki starejše generacije gojijo nekoliko kritičen odnos do mladine, ki ne pozna narečja.

⁵ Starejše sogovornice pogosto razumejo Slovence kot Druge (Brumen 2000: 388).

⁶ S knjižno slovenščino so se srečevale pred in med drugo svetovno vojno večinoma v okviru religioznega življenja. Nepoznavanje knjižne norme je večkrat privedlo do nesporazumov.

ampak (le) dialekt (na katerega so ponosne), ki ga dojemajo kot mešanico slovenščine in italijanščine. Mladi ga imenujejo *istrijsko* narečje, dojemajo pa ga kot podeželskega in obenem (paradokсно) mestnega, saj jim predstavlja eno od referenčnih točk identifikacije (Baskar 2002: 209–211). Podobno velja še za eno *istrijsko* narečje, in sicer istrsko-beneško ali *triestinščino* oz. *izolanščino*. Mladi ga na osnovi kolektivnega spomina in v okvirih istrsko-beneškega diskurza dojemajo kot tipičnega za mesto, kljub zelo redki rabi, in za starejšo obravnavano generacijo. Sogovornice se z *izolanščino* ne identificirajo, čeprav jo čutijo blizu.

Pred in med drugo svetovno vojno so starejše sogovornice, vaščanke, s tedanjim mestnim prebivalstvom govorile v istrsko-beneškem narečju, ki pa je bil zaradi šolanja bližje knjižni italijanščini (Brumen 2000: 240). Dihotomija vas – mesto je, kar zadeva govor, očitno še močno prisotna, saj so mlajši sogovorniki večkrat primerjali svoj govor z govorom »hribovcev«. Zanimivo je, da so nekateri to dihotomijo povezovali s pomanjkljivim znanjem italijanščine v formalno enojezičnem zaledju (Brumen 2000: 293):⁷ »Štekam vse, tudi govorim. Pol pa prideš na gimnazijo in tisti furešči [tujci], ki so petsto metrov nad tabo na hribu, nimajo pojma italijansko.«

Italijanski – slovenski jezik: vpletanje

Sogovorniki in sogovornice glede knjižne slovenščine poročajo, da je slaba in je ne obvladajo. Mlajši sogovornik je mestni govor svoje generacije označil celo kot »najbolj nikakvo slovenščino« in večina sogovornikov meni, da je tako, ker večino časa preživijo pred italijansko televizijo.

Poudarjali so tudi težave, s katerimi se spopadajo pri uporabi knjižne slovenščine, ki naj bi bile rezultat vpliva italijanskega jezika.⁸ Eden od sogovornikov doživlja uporabo knjižne slovenščine kot izrazito drugačno: »Uporaba slovenščine je čisto drugačna, ni samo dvojina, čeprav to je ena od močnejših sprememb, ki jih narediš, če hočeš preskočit na slušno boljši približek knjižni slovenščini.« Sogovornica je izpostavila eno najznačilnejših napak, ki kaže na prekrivanje dveh jezikovnih sistemov: »Že ta vrstni red, ki ko se ga nekdo uči pri jeziku, ti manjka.«

Sicer so ponosni na svoj (nepravilni) govor oz. *primorščino* in poudarjajo, da je drugim všeč: »Paše na uho, ker je s temi italijanskimi vmeski zelo prijeten jezik. Poglej, v Sloveniji vsak uživa, ko posluša primorščino in vsakemu je naš italijanizirani govor všeč.« Italijaniziranost je ravno tisti element, ki ga nekateri sogovorniki izpostavljajo pri gradnji regionalne (primorske ali »obalne«) identitete.⁹ Sogovornica jo je na primer definirala kot »protiljubljansko« in poudarila jezikovni purizem tako pri rabi knjižne slovenščine kot primorščine, ki ne sme vsebovati interferenc govorov drugih regij.

Sogovorniki mlajše generacije sploh dojemajo italijanščino kot vrednoto, prednost in privilegij: »Žal za tiste, ki niso imeli te možnosti, ker popolnoma po naravni poti imaš en jezik več, ki ga čisto podzavestno uporabljaš.« Znanje italijanskega jezika predstavlja sogovornikom neke vrste »naravno danost«, ki jo imajo govorci obeh generacij že od zgodnjih let: »Italijanščino znam, že od kar pomnim.« Sogovornica je povedala, da je v njenem vsakdanjem življenju italijanščina enaka maternemu jeziku (slovenščini), saj je del njenega življenja;¹⁰ čeprav je ne

⁷ Starejša generacija, »nekdanji hribovci« pa veljajo za »poznavalce« italijanščine in (predvsem) tržaščine, ki jo vpeljeta v italijanščino.

⁸ Večjim interferencam sicer botruje tudi pomanjkljivo znanje slovenskega jezika, ki ni nujno premosorazmerno z obvladovanjem italijanščine in obratno (Mikolič 2004: 251).

⁹ Obstajajo diskurzi o mediteranskem značaju istrskih Slovencev in tudi istrskih mest, ki legitimira podobnost in bližino z Italijani (bolj kot s kontinentalnimi Slovenci) (Baskar 2002: 51). Hkrati pa je določena mera nestrpnosti do Italijanov persistentna.

uporablja veliko »v čisti obliki«. Zanimivo je ravno to, da sogovorniki pogosto utemeljujejo rabo in znanje italijanščine z njenim vpletanjem v slovenski govor. To pa zato, ker italijanščino kot tako uporabljajo redko.¹¹ Svoj način govora je sogovornik opisal tako: »Italijanski jezik v vsakodnevnem življenju pogosto uporabljam. Večinoma zgleda tako, da vmešavam kratke stavke, reke in posamezne besede v slovensko govorico.«

Poleg zgornjih argumentov o navajenosti na italijanski jezik in njegovi nezavedni rabi se pojavljajo tudi razlage o barvitosti in spevnosti italijanščine: »Moje mnenje je, da sam jezik je bolj barvit in z njim krasimo slovenščino.« Sogovornik ga nato takoj primerja s slovenščino, ki jo pojmuje kot »trd jezik, slišati je, kot da bi postavljali kose železa«. Drugi sogovornik je potrdil ta opažanja: »[Italijanski jezik] je bolj balasten, bolj napihnjen, imaš vse. Ni tako plehek, ker slovenski jezik je plehek in ni tako speven.« Bogat besedni zaklad italijanskega jezika je po mnenju ene od sogovornic izrednega po-

mena pri vpletanju italijanščine v govorico. Druga pa je prepričana, da »se da določene stvari boljše povedati« v italijanščini in tako specificirati ter bolje izraziti čustva zaradi »občutka boljše izraznosti«. »Izraznost italijanščine je bolj pestra, emocionalna,« trdi sogovornik, »zato jo uporabljam predvsem v povezavi z detajlnejšimi opisovanji doživetij, občutkov in kot poudarek na kaj. Zelo veliko uporabljam na primer kletvice.«

Pri obeh generacijah je bila pogosta tudi naslednja razlaga mešanega govora: »Pač, tako govorimo.« Starejša sogovornica je samoumevnost mešanega govora povezala z obmejnimi značajem območja: »[T]ako je na konfinih.«¹²

Nekaj primerov jezikovnih praks

V prispevku sem predstavila zgolj nekaj primerov emskih interpretacij rabe jezika, v nadaljevanju pa bi rada posebej izpostavila pomen kodnega preklapljanja. Predvsem metaforičnega, saj deluje kot metafora na določen družbeni svet, skozi katerega se

J:	... je bil en <u>fasciston ma</u> žleht / ko smo hodile v fabricko tam je blo jok »juze« je kričal buh hvari da si <u>šrajala</u> po našo ... »te sarà zita Sciaovona«	veliki fašist (trž.) kmetice (trž.) boš tiho Slovanka/sužnja (trž.)
MJ: S:	Pelje N. ne na letališče / ... si ne upam peljat z njo ... bi bilo po poročilih »Dieci Slavi morti sulla A4 in un incidente stradale <u>ma passiamo al calcio</u> « ((smeh))	v prometni nesreči na avtocesti A4 je umrlo deset Slovanov, ampak preidimo na nogomet
E:	veš kako so smešni ti Italijani ko jih kličeš ..., vprašaš za nekoga in reče »Da dove chiama lei, <u>Disney, cos'è</u> « ne štekajo ali pa najbolj smešni so tiste <u>donne delle pulizie</u> »No no non posso segnare non ho penna no no« ... nanka ne zna pisat <u>Filippina</u> ¹³	»Od kod kličete, Disney, kaj je to«; snažilka (Neitalijanka); »ne, ne, ne morem si zapisat, nimam pisala ne, ne«; niti; Filipinka

¹⁰ Pri večini sogovornikov je statična dihotomija domače – tuje presežena (Mlinar 1994: 251).

¹¹ Italijanski jezik uživa v Slovenski Istri privilegiran simbolni položaj na račun drugih jezikov priseljeniških skupin.

¹² Nasploh je diskurz o mejah pri starejši generaciji zelo izpostavljen. Meje doživljajo kot izrazito spremenljive in premikajoče; sebe pa razumejo kot statične, podvržene vplivom nove oblasti (Brumen 2002: 375).

¹³ Vidimo, kako se diskurzi o tujcih v Italiji širijo skozi italijanske medije v vsakdanjo konverzacijo mojih sogovornikov.

reproducirajo lokalni pomeni in ideološka pojmovanja (Auer 1998: 2, 17; Myers Scotton 1988: 160). Razkriva prekoračevanje družbenih vlog ter interese različnih skupin po ohranjanju ali brisanju jezikovnih in družbenih ločnic (Rampton 1997). Kot je videti iz spodnjih primerov, je premi govor zelo očitna prvina tega tipa preklopa.

Emski koncept naglasa se lahko kaže kot preklap. Metadiskurz, ki ga tipificira, je institucionaliziran in legitimiran ter predstavlja velik del družbene zakonitosti govorne valorizacije (Agha 2001: 214). Naglas zelo pogosto nakaže pripadnost posameznikov, ki so (posledično) tarča imitacij in posmeha. Sogovorniki omenjajo njim moteče značilnosti Italijanov (opuščanje fonema h v tujkah), »slovensko oziroma ljubljansko« izgovorjavo italijanskih besed brez dvojnih črk (pene al'arabiata) in podobno stereotipno mariborsko z rabo besednih iger (tota panacota). S posmehom izražajo nekakšen primat nad italijanščino in italijansko kulturo.

Sklep

V prispevku sem skušala pokazati, kako so obravnavane jezikovne variante v stiku podvržene cirkularajočim diskurzom v okviru »barantanja« z družbenimi ločnicami, pomeni in normami ter osebnimi prepričanji in razlagami. Jezikovne prakse in ideologije so se tako na eni strani pokazale kot enotne, na drugi strani pa sem obravnavala posameznike z različnimi načini govora in prepričanji. Konec koncev je asociacija med načinom govora in skupinsko identiteto simbolična.

Literatura

- AGHA, Asif, 2001: Register. Alessandro Duranti (ur.): *Key Terms in Language and Culture*. Malden, Oxford: Blackwell Publishers. 212–215.
- AUER, Peter, 1998: Introduction. Bilingual Conversation Revisited. Peter Auer (ur.): *Code-Switching in Conversation: Language, Interaction and Identity*. 1–22.
- BAILEY, Benjamin, 2001: Switching. Alessandro Duranti (ur.): *Key Terms in Language and Culture*. Malden, Oxford: Blackwell Publishers. 238–240.
- BARTH, Fredrik, 1969: *Ethnic Groups and Boundaries. The Social Organization of Culture Difference*. Oslo: Universitetsforlaget.
- BASKAR, Bojan, 2002: *Dvourni Mediteran. Študije o regionalnem prekrivanju na vzhodno-jadranskem območju*. Knjižnica Annales 29. Koper: ZRS RS, Koper, Zgodovinsko društvo za južno Primorsko.
- BRUMEN, Borut, 2000: *Sv. Peter in njegovi časi: socialni spomini, časi in identitete v istrski vasi Sv. Peter*. Ljubljana: Založba I*cf.
- DURANTI, Alessandro, 2000: *Antropologia del linguaggio*. Roma: Meltemi.
- FILIPI, Goran, 1999: Diahrono in sinhrono prepletanje govorov v slovenski Istri v primerih ornitonijskega gradiva. Zinka Zorko, Mihaela Kolutnik (ur.): *Zora 8. Logarjev zbornik*. Maribor: Slavistično društvo. 287–297.
- FISHMAN, Joshua A., 1987: *Sociologija jezika. Interdisciplinarni društvenonaučni pristup jeziku u društvu*. Sarajevo: IGKRO Svjetlost, OOUR Zavod za udžbenike.
- GAL, Susan, 1987: Code-switching and Consciousness in the European Periphery. <http://www.jstor.org/stable/645318>
- GAL, Susan, 1998: Multiplicity and Contention among Language Ideologies: A Commentary. Bambi B. Schieffelin, Kathryn A. Woolard, Paul V. Kroskrity (ur.): *Language Ideologies. Practice and Theory*. New York: Oxford University Press. 317–331.
- GARRETT, Paul B., 2006: Language Contact and Contact Languages. Alessandro Duranti (ur.): *A Companion to Linguistic Anthropology*. Malden, Oxford, Carlton: Blackwell. 46–72.
- GOFFMAN, Erving, 1982: *The Interactional Order*. <http://links.jstor.org/sici?sici=0003-1224%28198302%2948%3A1%3C1%3ATIOASA%3E2.0.CO%3B2-X>
- GUMPERZ, John, 1987: *Dialects and Conversational Inference in Urban Communication*. <http://www.jstor.org/stable/4167024>
- HELLER, Monica, 1988: Strategic Ambiguity: Code-Switching in the Management of Conflict. Monica Heller (ur.): *Code-Switching. Anthropological and Sociolinguistic Perspectives*. Berlin, New York, Amsterdam: Moutin de Gruyter. 77–95.
- LOGAR, Tine, 1996: Slovenski govori v Istri in njihova geneza. *Dialektološke in jezikovnozgo-*

- dovinske razprave. Ljubljana: ZRC SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša. 86–92.
- MIKOLIČ, Vesna, 2004: *Jezik v zrcalu kultur: Jezikovna sporazumevalna zmožnost in (med)etnična ozaveščenost v slovenski Istri*. Koper: UP ZRS Koper, Zgodovinsko društvo za južno Primorsko.
- MLINAR, Zdravko, 1994: Jezikovne spremembe in odpiranje Slovenije v svet. *Traditiones* 23. 249–261.
- MLINAR, Zdravko, 2006: Slovenski jezik in jezikovna politika kot družboslovni izziv. Kontekst, udeleženci in vrednote: spoznavni in akcijski vidiki. *Teorija in praksa* 43/5–6. 631–665.
- MYERS SCOTTON, Carol, 1988: Code switching as indexical of social negotiations. Monica Heller (ur.): *Code-Switching. Anthropological and Sociolinguistic Perspectives*. Berlin, New York, Amsterdam: Moutin de Gruyter. 151–181.
- PETROVIĆ, Tanja, 2006: *Ne tu, ne tam: Srbi v Beli krajini in njihova jezikovna ideologija v procesu zamenjave jezika*. Ljubljana: Založba ZRC.
- RAMPTON, Ben, 1997: *Language Crossing and the Redefinition of Reality: Implications for Research on Codeswitching Community*. <http://moodle.nuim.ie/mod/resource/view.php?id=32068>
- SILVERSTEIN, Michael, 1998: The Uses and Utility of Ideology: A Commentary. Bambi B. Schieffelin, Hathryn A. Woolard, Paul V. Kroskrity (ur.): *Language Ideologies. Practice and Theory*. New York: Oxford University Press. 123–145.
- TSITSIPIS, Lukas D., 1995: *The Coding of Linguistic Ideology in Arvanitika (Albanian) Language Shift: Congruent and Contradictory Discourse*. <http://www.jstor.org/stable/30028334>
- URCIUOLI, Bonnie, 1995: *Language and Borders*. <http://www.jstor.org/stable/2155948>
- WARDHAUGH, Ronald, 2002: *An Introduction to Sociolinguistics*. Malden, Oxford, Melbourne, Berlin: Blackwell Publishing.
- WOOLARD, Kathryn A., 1998: Introduction: Language Ideology as a Field of Inquiry. *Language Ideologies. Practice and Theory*. New York: Oxford University Press. 3–47.